

Куцан О.Г.
викладач Університетського коледжу
Київського університету імені Бориса Грінченка

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ СТУДЕНТА НА УРОЦІ В КЛАСІ ФОРТЕПІАНО

Володіння музичним інструментом складає одну із найважливіших компетентностей у створенні фундаментальної професійної бази майбутніх фахівців з музичного виховання. Навчання гри на фортепіано традиційно проходить у формі індивідуального заняття (уроку), характерною особливістю якого є безпосередня, тісна взаємодія між викладачем та студентом. Раціональна організація цієї взаємодії визначає кінцевий результат навчання, який включає не лише оволодіння грою на фортепіано, а й виховання інтересу до музики, розкриття творчих здібностей, розширення кругозору та розвиток інтелекту в цілому. В даній статті будуть розглянуті окремі аспекти організації роботи студента на уроці в класі фортепіано.

Урок представляє собою обмежений проміжок часу, відведений для засвоєння нових знань, формування умінь та навичок, для розвитку здібностей учня, а також для удосконалення досвіду педагога. Отже, урок є не лише формою навчальної діяльності студента, а й може розглядатися як критерій педагогічної майстерності педагога-музиканта. Проведення урока вимагає від викладача ретельної підготовки, яка в умовах індивідуального заняття має свої особливості.

Визначення мети уроку. Специфіка проведення індивідуального уроку полягає у відсутності умов для стандартизованого підходу: в кожному випадку відбувається робота над різними творами, кожне заняття несе на собі відбиток індивідуальності конкретного студента, а тому припускає долю непередбачених ситуацій та імпровізаційності в роботі. В той же час кожен урок відбувається з метою досягнення цілей і задач, єдиних в будь-якому контексті. Заняття з навчання гри на фортепіано висуває перед викладачем такі важливі завдання: студент має поповнити свої уявлення новими знаннями про виконавство; його пам'ять повинна збагатитися якісними музичними образами, а рухова пам'ять – враженнями від точних і органічних ігрових рухів; студент має отримати емоційний заряд для подальшої роботи, повинен винести чітке уявлення про зміст і форму своєї самостійної роботи.

Проблеми виконавства стосуються досить широкого кола питань, які засвоюються учнями поступово, в процесі навчання. До них відносяться

питання текстової грамотності (в широкому значенні слова), питання трактування музичного твору, принципи технічних прийомів виконання, принципи самостійної роботи та загальна музично-теоретична ерудиція. Доводиться миритися з тим, що ці знання не можуть бути надані кожному студенту за єдиним планом, так як чисто теоретична інформація, не прив'язана до конкретних музичних творів, не має жодної цінності. Проте не варто думати, що окреслені питання можуть бути віддані на самоплив. Постійною перевіркою рівня сформованості знань студента в питанні виконавства слугує вміння застосовувати вже засвоєні навички в аналогічних випадках на прикладі інших музичних творів.

Планування уроку. У загальній педагогіці існує принцип, за яким викладач повинен детально уявляти собі хід уроку, наступність його частин та планувати тривалість кожної окремої частини. Цей принцип не може бути механічно перенесений на індивідуальні заняття з музичного інструменту. Детальна робота на уроці визначається багатьма факторами, які в кожному окремому випадку складають різні навчальні ситуації. Технічна готовність студента, його рівень володіння музичним матеріалом, зацікавленість конкретним художнім образом, глибина музичного мислення, загальна музична ерудиція – все це впливає на вибір педагогічних засобів для досягнення мети, тому процес навчання не може бути строго запланованим.

Під час проведення індивідуального заняття з фортепіано робота педагога полягає в різних видах діяльності, які відповідають певним структурним елементам уроку. Під час перевірки домашнього завдання викладач аналізує виконання студентом творів, редактує вивчений музичний матеріал. Основну частину уроку складає робота з оволодіння новими навичками та прийомами гри, відпрацювання складних епізодів, опанування цілісністю виконання частини або форми в цілому, а також формулювання вказівок до самостійної (домашньої) роботи. Підводячи підсумки уроку, перед викладачем стоїть завдання спрямувати увагу студента на розуміння того, в якому напрямку йому потрібно рухатися, окреслити коло загальних та окремих завдань, над якими треба працювати в кожному творі. Таким чином, послідовність елементів уроку диктується виключно логікою вирішення конкретних завдань, поставлених в ході заняття, та повинна відповідати меті, визначеній викладачем окремо для кожного уроку.

Планування роботи в умовах індивідуальної форми навчання має свою специфіку, пов'язану з великою кількістю робочих індивідуальних планів та індивідуальним підходом до всієї педагогічної діяльності, що значно ускладнює підготовку педагога до уроку. Проте робота над музичними творами часто вимагає вирішення однотипних задач, які викладач може передбачити та наперед продумати індивідуальний спосіб їх вирішення з кожним студентом. Особливість індивідуального підходу полягає в необхідності щогодини підлаштовуватися під індивідуальні особливості кожного учня, щоб, незважаючи на різний рівень їх можливостей, приділити

належну педагогічну увагу як сильному, так і слабшому студенту. В цьому випадку перед педагогом стоїть завдання висувати посильні вимоги та знаходити ефективні методи їх реалізації диференційовано для кожного рівня. Неминучість багаторазових повторень схожих вказівок окремо різним студентам вимагає від педагога особливої винахідливості: щоб не вдастися до штампів, доводиться щоразу додавати щось нове до попередніх пояснень, шукати нові шляхи вирішення завдань.

Зміст роботи студента на уроці. Центральне місце на уроці займає робота над музичними творами. Видатний педагог, піаніст і музикант Г.Нейгауз з цього приводу писав: «Якщо педагог-піаніст та учень-піаніст вивчають разом не музику, а лише фортепіанну гру, то їм обом варто навчатися музики у третьої особи, а саме у викладача музики» [2, с.228]. Завдання педагога полягає в тому, щоб перетворити роботу над музичним твором у творчий процес, який би захоплював студента та мотивував його до самовираження і самовдосконалення. Кожен урок на цьому шляху – це лише елемент в ланцюжку занять, об'єднаних загальною метою, змістом і завданнями, виконуючи які студент проходить різні стадії розвитку, осмислення, пізнання художнього образу.

Процес роботи над музичним твором умовно можна розділити на чотири етапи:

1. Початкове формування музичного образу;
2. Технічне освоєння твору;
3. Виконавська реалізація композиторського задуму;
4. Цілісне оформлення твору.

Проте зазначені межі умовні, вони можуть зливатися, крім того, іноді на наступних етапах доводиться повернутися до роботи, яка велась на попередньому етапі.

Перший етап передбачає свідоме проникнення в твір, у характер музики. Ознайомлення з творчістю композитора, його епохою допомагає визначитися з темпом, особливостями фактури, жанрово-стилістичними рисами твору, дає можливість охопити його загальну структуру, художній образ в цілому. На цьому етапі важливо технічно грамотно вивчити авторський текст, визначитися з аплікатурою, штрихами, темпом, осмислити необхідні виконавські прийоми.

Отримавши загальне уявлення про твір, можна приступати до відпрацювання окремих його частин і розділів. Другий етап передбачає технічне оволодіння текстом. На цьому етапі текст закріплюється в пальцях, освоюється його фактура, формуються моторно-рухові навички, відпрацюються потрібні прийоми звуковидобування. Особливу увагу слід звернути на подолання технічно складних епізодів, використовуючи для цього різні ритмічні, динамічні, штрихові варіанти. Подальше усвідомлення ритміки, точне відтворення метроритмічної структури твору поглилює роботу над вивченням авторського тексту.

На зміну другому етапові приходить третій — етап виконавської реалізації музичного образу, основою якого стає синтез всього раніше досягнутого. Остаточно уточнюються темпоритмічні співвідношення, міра динамічних контрастів, знаходяться необхідні звукові барви, виходячи із тембрових уявлень оркестрового, вокального звучання, досконально відпрацьовуються потрібні виконавські прийоми. На цьому етапі здійснюється робота над взаємозв'язком окремих частин твору, визначається драматургія (вибудовується кульмінація, вся архітектоніка твору), охоплюється увагою форма в цілому (напрацьовується рівність темпу, ритмічна стійкість). Перед студентом постає завдання ще глибшого осмислення твору, необхідність виконувати його з емоційною віддачею.

Слід зазначити, що етапи роботи над технікою і розкриттям художнього змісту тісно взаємопов'язані. Тому визначити межу, де закінчується один вид роботи і починається інший, практично неможливо: в роботі над технікою визривають різноманітні елементи змісту, а в роботі над художньою стороною виконання — окрім іншого, ще не засвоєні елементи техніки. Отже, технічне освоєння твору варто пов'язувати з практичним вирішенням виконавських завдань, втілюючи відповідні рухи у відчуття звукового образу.

Четвертий етап цілісного оформлення твору починається з того моменту, коли виникає можливість програти весь твір напам'ять досить змістово, технічно точно і впевнено. На цьому етапі важливими завданнями є конструювання і реалізація цілісного художнього задуму, який підпорядковує собі трактовку всіх частин, уривків, деталей твору, а також досягнення емоційної насиченості і безперервності як важливої ознаки художньо-цілісного виконання.

Останній етап роботи — найбільш відповідальний. Це період підготовки твору до публічного виконання. Але не завжди сумлінна праця, досягнення відмінних результатів у класі може забезпечити повноцінне донесення твору до слухачів на естраді. Вміння грati на естраді — це в значній мірі вміння зосередитись на своєму виконанні, незважаючи на хвилювання, яке, незалежно від обдарованості та підготовки, відчуває кожен виконавець. Виховувати естрадні навички треба в такій же послідовності, в якій працюють над подоланням інших труднощів, починаючи з простого і переходячи до більш складного. Важливе значення в цьому має обігрування твору, вживання в його художній образ.

Організація самостійної (домашньої) роботи студента. Самостійна робота — це частина навчального процесу. Вона починається з самостійної роботи учня безпосередньо на уроці та продовжується в процесі домашніх занять. Вирішальною умовою продуктивної і якісної самостійної роботи студента є доступна постановка завдань. Від того, наскільки чітко педагог сформулює, визначить послідовність виконання та конкретизує завдання, залежить успіх домашньої роботи. З цією метою корисно частину заняття відводити для напівсамостійної роботи студента, визначивши конкретне

завдання, наприклад, звернути увагу на метроритм, удосконалити окремі місця технічної складності, підібрати аплікатуру тощо. В цьому випадку студента надається більша частина ініціативи, викладач тільки допомагає йому, слідкує за напрямком його роботи.

Важливе значення має організація режиму домашніх занять студента. Педагог має мотивувати студента до систематичної домашньої роботи, пояснивши йому, яку роль вона відіграє в його подальшому розвитку та вдоскоаленні. Домашні заняття на фортепіано повинні бути включені в щоденний розклад студента.

Процес самостійної роботи студента повинен бути максимально усвідомленим. Необхідною його умовою має бути присутність слухового самоконтролю, здатність до самоаналізу та швидке усунення помічених недоліків. За словами видатної піаністки та педагога Н.Голубовської, «...Люди, які грають по десять годин на день – найбільші ледарі(...) Зазвичай подібна «усидливість» є не що інше, як прагнення підмінити усвідомлену роботу механічною дією, яка не вимагає цілеспрямованої уваги» [1, с.56]. Слуховий контроль може бути розподілений між різними виконавськими завданнями: слухання мелодії (її тембрового забарвлення, звукової виразності) та супроводу окремо, їх зіставлення та пошук співвідношення у звучанні; слухання поліфонічних елементів музичної тканини – підголосків, контрапунктних супроводжень, рівнозначних голосів; вслуховування в гармонійну структуру твору, розуміння його модуляційного плану; слухання метроритмічної пульсації, агогічних відхилень, відчуття часових співвідношень у цілісній формі твору; фразування, усвідомлення динамічного плану, вибудування кульмінацій та загальної драматургії твору.

Для мотивування усвідомленості в домашніх заняттях важливо, щоб після проведеного уроку в пам'яті студента залишалися яскраві музичні образи та рухові навички. Тому в процесі уроку має звучати благозвучна музика, яка виконувалась би зручними, природніми ігровими рухами. Якщо впродовж уроку студент не чує якісної музики або не знаходить правильних ігрових рухів у виконанні – розраховувати на позитивний результат його самостійних занять не варто.

Висновки. Отже, для успішної організації роботи студента в ході заняття по фортепіано перед викладачем постає завдання раціонально використовувати різні методи та прийоми навчання, оптимально поєднувати засоби контролю та стимулювання навчальної діяльності студента, вибирати форми роботи, які підтримують його пізнавальну активність. Конкретна ситуація на конкретному уроці завжди чимось відрізняється від передбаченої, проте педагогічна майстерність саме й полягає в гнучкості мислення, в умінні знаходити вирішення навіть складних питань, які виникають безпосередньо в ході заняття.

Необхідною умовою ефективності роботи студента має бути структурований підхід до організації його роботи (ця умова може бути аргументом в поясненні того, чому досвічені педагоги зустрічають у своїй роботі знач-

но менше несподіванок, ніж недосвічені спеціалісти). Адже всі зусилля з організації роботи студента на занятті спрямовані не лише на формування його піаністичних навичок, а й на виховання особистості в цілому, на розвиток вміння здобувати нові знання, працювати наполегливо і самостійно, на здатність ставити перед собою конкретні цілі та вміти їх досягати.

Література

1. Голубовская Н. О музыкальном исполнительстве / Н. Голубовская. – Л.: Музыка, 1985. -143 с.
2. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры: Методическое пособие / Г.Г.Нейгауз. – М.: Музыка, 1988. -187с.
3. Ніколаєва Г.О. Методика навчання грі на фортепіано майбутніх вчителів музики: Навчальний посібник / Г.О. Ніколаєва. - Харків, 2011. -100 с.
4. Савшинский С. Пианист и его работа / С. Савшинский. – М.: Классика-XXI, 2002. - 240 с.
5. Щапов А.П. Фортепианный урок в музыкальной школе и училище: Методическое пособие /А.П.Щапов. – М.: Классика-XXI, 2002. - 176 с.